

5. Онлайн-медіа, що стали найякіснішими: білий список другого півріччя 2023. URL: <https://imi.org.ua/monitorings/onlajn-media-shho-staly-najyakisnishymy-bilyj-spysok-drugogo-pivrichchya-2023-i55817> (дата звернення: 04.04.2024).
6. Топ 50 популярних сайтів України за 2022 рік. URL: <https://web24.com.ua/uk/top-50-most-visited-websites-in-ukraine-2022/> (дата звернення: 04.04.2024).
7. Українська правда. URL: <https://www.pravda.com.ua/> (дата звернення: 04.04.2024).
8. рекомендацій для журналістів щодо гендерного балансу. URL: <https://imi.org.ua/advices/10-rekomendatsij-dlya-zhurnalistiv-schodo-hendernoho-balansu-i2385> (дата звернення: 04.04.2024).

Кушнінська Світлана

Науковий керівник – доц. Свистун Ніна

ВІДОКРЕМЛЕНІ ЧЛЕНИ ЯК ТИПИ УСКЛАДНЕНЬ РЕЧЕНЬ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ СОФІЇ АНДРУХОВИЧ «АМАДОКА»)

Постановка проблеми. Поняття «відокремлені члени речення» залишається дискусійним серед науковців, однак є одним із ключових у сучасній лінгвістиці, особливо у сфері синтаксису. Численні наукові дослідження засвідчують, що існує кілька підходів до вивчення цих синтаксичних структур, зокрема такі як: формально-синтаксичний, семантико-синтаксичний та комунікативний. Незважаючи на розмаїття напрямів, це поняття активно досліджується з погляду його стилістичних функцій, семантики та комунікативної мети.

Більшість із лінгвістів, серед яких і А. Мойсієнко, розуміють під відокремленням «сміслові та інтонаційні виділення головнодругорядних членів, які таким чином набувають особливого, актуалізованого значення порівняно з іншими другорядними членами» [2, с. 46]. Розгляд ускладнень такого типу у мові художньої літератури є не завершеним і потребує подальшого аналізу.

Аналіз досліджень проблеми. Відокремлені члени речення здавна перебувають у полі наукових інтересів синтаксистів. Одним із перших це питання розглядав О. Потебня. Лінгвістичні дослідження у цій сфері активно розвивали українські мовознавці, а саме: І. Білодід, І. Вихованець, А. Загнітко, К. Шульжук, К. Городенська, А. Мойсієнко, П. Дудик, Л. Прокопчук, І. Слинько, Н. Гуйванюк, М. Кобилянська, І. Аксьонова, М. Вінтонів, М. Заборна, Н. Свистун, І. Бабій та ін. Теоретичні засади цього питання було викладені також і у працях зарубіжних учених, зокрема у Ш. Баллі та В. Матезіуса.

Творча спадщина сучасних українських письменників становить цінний матеріал для дослідження функціонування відокремлених членів речення в українській мові. Особливий інтерес становлять твори Софії Андрухович, де спостерігаються конструкції з відокремленими компонентами, які досі не отримали належної уваги в лінгвістичних дослідженнях.

Актуальність нашої роботи полягає в аналізі відокремлених членів речення на прикладі роману Софії Андрухович «Амадока», оскільки в українській лінгвістиці відсутні роботи, що досліджують структурно-семантичні особливості цих компонентів у цьому творі. Це дослідження сприятиме глибшому розумінню стилістичних прийомів авторки та розкриттю семантичного навантаження, яке відокремлені члени речення додають у текст.

Метою нашого дослідження є виявлення та опис частиномовних особливостей, структурно-синтаксичної ролі відокремлених членів речення на прикладі роману Софії Андрухович «Амадока».

Виклад основного матеріалу. У романі Софії Андрухович «Амадока» ми розглянули відокремлені компоненти на прикладі простих речень, а також складних синтаксичних конструкцій, ускладнених відокремленими членами. Відомо, що відокремлюватись можуть лише другорядні члени речення, у тому числі прикладки. Вони переважно виражаються прикметниками, прислівниками, дієприкметниками, дієприслівниками, дієприкметниковими та дієприслівниковими зворотами, іменниками з прийменниками. Розрізняють також уточнювальні компоненти, що вимовляються з особливою інтонацією і служать для уточнення, пояснення або конкретизації значень інших членів речення. У реченні можуть відокремлюватись як пунктуаційно, що супроводжується комами, тире або дефісом, так і мовними засобами – паузами та тире. Найбільшу кількість серед проаналізованих одиниць у романі «Амадока» становлять відокремлені обставини, а також означення, зрідка трапляються додатки та прикладки.

У досліджуваному романі ми виявили відокремлені обставини, що виражені прислівниками, одиничними дієприслівниками, дієприслівниковими зворотами та іменниками у непрямих відмінках. Отож, відокремлюються обставини у таких випадках:

коли дієприслівник у реченні стоїть перед дієсловом: «Працівники, похнюпившись, розбрелися келіями» [1, с. 34]; «Коли ти, спам'ятавшись, у присмерку повертався до її будинку, від страху тобі аж кінцівки зводило, викручувало спазмами шлунок і кишківник, закладало вуха» [1, с. 199]; «Фрасуляк, насупившись, ступав крок назад, але вчитель Якимчук тут же робив крок уперед, знову впираючись люфою в гудзик на животі твого прадіда» [1, с. 266];

коли вони виражені дієприслівниковими зворотами: «Вона мовчала, не зводячи з професора запитального погляду» [1, с. 56]; «Ми плелися, тягнучи за собою десятки возів, незграбні, неоковирні, позбавлені здатності до маневрування» [1, с. 420]; «Тримаючи її в повітрі, він спритно вирівняв стоси фотографій і скріпив усе гумкою» [1, с. 131].

Інколи дієприслівникові звороти, вжиті у реченні, можуть надавати йому певного експресивного навантаження: «Вона втрачає притомність, спазматично заковтуючи воду, коли Пінхас знову знаходить її зап'ястя і з зусиллям, застрягаючи в намулі, шпортаючись серед покручених коренів, зіслизаючи знову і знову в баюру, витягає дівчину на поверхню, кладе головою на вигадливо вигнутий риб'ячим хвостом корінь верби» [1, с. 235]; «Там цокали підборами жінки, повертаючись надвечір додому, щоб за кілька хвилин знову вийти у двір у зручному взутті та спортивних штанях, ведучи на повідці собаку» [1, с. 30].

Особливо виразними є речення, в яких дієприслівникові звороти використовуються разом з іншими ускладнювальними елементами, пор.: «Вагончик неспішно виповзав нагору, зачерпуючи сонячне світло або сіру імлу, примножену водами Дніпра» [1, с. 29]; «Він багато усміхався, цей веснянкуватий красунчик, показуючи гарні великі зуби» [1, с. 16].

Також виділяються обставини, що виражаються прийменниково-іменниковими конструкціями. Обставини цього типу можуть бути непоширеними, що представлені лише іменником з прийменником, або поширеними (значно частіше), доповненими пояснювальними словами: «Йому нічого не загрожує, на відміну від цих людей, що беззахисно перед ним розкриті» [1, с. 718]; «Вона сумно і розчаровано усміхалась – і його рот, незважаючи на біль у всьому черепі, на скреготіння десь там, під вухами, жалюгідно посмикувався» [1, с. 15]; «Там, біля цього струмка, він кілька разів засинав, а прокинувшись, продовжував пити, засинаючи отак, з обличчям у воді, з пораненим тілом, обліпленим мокрим брудним одягом» [1, с. 388]; «Там, під цим столом, сидів Пінхас, підібгавши ноги і обійнявши себе так міцно, ніби боявся, що його тіло от-от збіжить, як молоко, і процідиться назовні крізь щілини в підлозі» [1, с. 354].

Обставини можуть відокремлюватися на початку, в середині і в кінці речення. В аналізованому романі найбільш поширеними є обставини місця та способу дії: «Там, на Соловках, геніяльність перекладача загострилася до краю» [1, с. 589]; «Я стояв там, угорі, поруч із кам'яними митрополитами, заляпанями голубиним послідом, і час від часу зиркав додолу, на дрібну постать мого наставника, який не відводив від мене погляду, закинувши обличчя догори» [1, с. 42].

Відокремлені означення можуть відокремлюватися за таких умов:

1. Постпозитивні означення, виражені дієприкметниками у поєднанні з дієприкметниковим зворотом, якщо вони стоять безпосередньо після означуваного слова, наприклад: «Це не тремтіння землі від вибуху, а знавіснілий галоп мого серця, розбурханого зі сну» [1, с. 540]; «Про чоловіка, з яким ви ще вранці курили, вдивляючись у рівнину, яка зовсім недавно використовувалась для сільського господарства, а тепер його мертве тіло, поламаними кістками вивернуте назовні, ти тягнеш у плащ-палатці поміж сільськими будинками до підвалу, облаштованого як лазарет, наповненому смородом гангрен і стогоном» [1, с. 825].

2. Постпозитивні непоширені означення (два і більше), які залежать від члена речення, вираженого іменником чи займенником, наприклад: «І все ж його серце було разом із бібліотекою: у двоповерховій кам'яниці, зручній і затишній, ще й розташованій у вигідному й доброму місці» [1, с. 286].

Задля увиразнення означуваного слова авторка іноді може відокремлювати компоненти речення не комами, а тире: «Пінхас чув його розгублений голос – спершу терплячий і тихий, із занудними інтонаціями людини, що звикла керуватись у своєму житті законами, логікою і здоровим глуздом, і цього ж чекає від інших» [1, с. 401].

Крім того, відокремлюється постпозитивне означення, виражене одиничними прикметниками чи дієприкметниками або дієприслівниковими зворотами, якщо вони

відносяться до особового займенника: «Натхненний ненавистю, він застосував усі свої таланти, він перевершив сам себе» [1, с. 793]; «Насправді він, із розбитим обличчям і зламаними ключицями й ребрами, цілком здавав собі справу в тому, що коїлося» [1, с. 288]; «Ти моя сім'я, — говорив він їй, поки вона, охоплена апатією, горілиць лежала на ліжку і витріщалась на стелю» [1, с. 794].

Відокремлюється означення тоді, якщо перед пояснюваним словом уже є інше означення, наприклад: «Ось він – старанний рожевощокий студент, багатообіцяючий і винятково обдарований» [1, с. 570]. Як бачимо, такі конструкції, не ускладнюючи структуру речення, надають йому певного стилістичного відтінку, в даному випадку – позитивного.

У випадку коли разом стоять неугоджені та узгоджені означення, то їх відокремлюємо, наприклад: «Ось нарешті і червоно-білий мармур, вкритий тонкими прожилками, з переливами ніжно-рожевого і бордового кольору, схожого на окислену кров» [1, с. 845].

У романі особливо виразні можливості мають поширені та непоширені відокремлені прикладки. Автор використовує їх для досягнення більш стиснутого і компактного викладу, що чітко розмежує основні та другорядні ідеї. Відокремлення дозволяє лаконічно надавати додаткову інформацію: «Вам подобаються бібліотеки, ці скарбниці людської мудрости?» [1, с. 419]; «Пристрасний промовець, він вирізнявся тим, що у своїх критичних статтях порівнював легкий і пінистий імпресіоністичний стиль із зашкарубленими й плоскими трактуваннями» [1, с. 658].

Автор також відокремлює постпозитивні прикладки, які виконують функцію доповнення або роз'яснення – вони вказують на певну ознаку описуваного предмета – соціальний стан або родинні зв'язки особи: «Але Богдан, син її колишнього коханого, онук коханої її дядька, завадив» [1, с. 795].

Уточнювальна роль прикладки також є виразною, коли вона разом з іменником формує власну особисту назву: «Господар, Богданів батько, щось пояснював» [1, с. 52]; «Лана Лялюк, гарненька блондинка з виголеними скронями, енергійно міряє студію своїми довгими ногами на масивних лакованих підборах» [1, с. 823]; «Мій син, Богдан Криволяк, щойно повернувся з фронту, і ми з ним знайшли спільну мову після багатьох років непростих стосунків, в яких є також і моя частка провини» [1, с. 828].

У романі представлені поодинокі приклади відокремлених додатків. Вони мають значення винятку або заміни і складаються з відмінкових форм іменників з прийменниками крім, за винятком, замість, зокрема, особливо, навіть та ін. Зокрема у реченнях: «Йому здавалося, що якби він зараз обернувся, то не побачив би нічого, крім порожнечі, безлюддя, мутнявої імлі, яка розчинила в собі земну твердь і повітря» [1, с. 381]; «Адже, за винятком двох днів, коли їздиш до міста і на кілька годин з'являєшся в інституті, решту часу наглухо замкнено в стінах моєї холоднуватої кімнати, і в прогулянку на пів години, 15–20 кроків вперед і 15–20 кроків назад стежкою уздовж будинку, або вздовж грядок, скопаних біля фруктових дерев, з яких опадає листя» [1, с. 711]; «Замість славити, він перевіряв» [1, с. 564]; «Через нього проходило багато листів, зокрема – різних неблагоннадійних елементів» [1, с. 843]; «Романа взагалі найбільше мені подобається своєю уважністю до інших, особливо до людей літнього віку» [1, с. 803]; «Зрештою, навіть на цих фотографіях, де вона років на двадцять молодша, видно, що очі темні» [1, с. 191].

Висновки. Отже, у романі Софії Андрухович «Амадока» відокремлені члени речення використовуються широко. Аналіз показав, що письменниця вміло застосовує ці синтаксичні конструкції, що додає тексту емоційної напруги та допомагає чітко передати переживання і настрої героїв. Вони природно вплітаються в оповідь, дозволяючи виразно відобразити деталі, що підкреслює унікальний авторський стиль.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрухович С. Амадока: роман. Львів: Видавництво Старого Лева, 2023. 832 с.
2. Мойсієнко А. Сучасна українська літературна мова. Синтаксис простого ускладненого речення. Київ: Видавничий дім «Персонал». 2009. 208 с.
3. Слинко І. І., Гуйванюк Н. В., Кобилянська М. Ф. Синтаксис сучасної української мови: проблемні питання. Київ: Вища школа, 1994. 670 с.
4. Шульжук К. Синтаксис української мови: підручник. Київ: Академія, 2004. 408 с.